

lístky okrouhlé až obvejčité (0,8–) 1,0–1,5 (–2,0) cm dl., krátce nehetnaté; semeník a dol. část čnělky chlupaté. Plody peckovice, velké, ± kulovité až šir. vejcovité, z boku často mírně zploštělé, s výrazným břišním švem, 2,0–5,5 (–8,0) cm dl. a 1,5–5,0 cm šir., žluté, oranžové až oranžově červené, na straně vystavené slunci červeně skvrnitě, slabě až plstnatě chlupaté, vz. lysé; dužnina žlutavá až oranžová, šťavnatá, vzácněji moučnatá až vláknitá (u zplanělých rostlin); plodní stopka krátká, silná, chlupatá, od plodu snadno oddělitelná; pecka z boku mírně zploštělá, v obrysu oválná až vejčitá, vzácněji okrouhlá, 1,3–3,0 cm dl., na hřbetní straně oblá, na břišní trojhranná až ostře trojhranná, červenohnědá až hnědá, drsná, u našich kultivarů snadno od dužniny oddělitelná. Semena sladká, vzácněji hořká. III–IV. Ff. Autogam., vz. Alogam.

$2n = 16$ (extra fines)

Variabilita: Proměnlivost se projevuje zejména ve vzrůstu, tvaru listů, barvě a velikosti květů, tvaru, velikosti a odění plodů, tvaru pecky apod. Z dalších znaků jsou to např. doba rozkvětání a rozložení květů na loňských letorostech, chuťové vlastnosti plodů, produktivita rostlin apod. Všechny tyto znaky se používají při charakteristice jednotlivých kultivarů, kterých bylo popsáno neobyčejné množství. U zplanělých jedinců jsou zpravidla menší květy a plody a na větvích se vytvářejí častěji různé dlouhé kolce. Zároveň se mění i chuťové vlastnosti a konzistence plodů (např. vláknitá, často nahořklá dužnina).

Ekologie a rozšíření v ČR: Meruňky náležejí mezi teplomilné dřeviny, které rostou nejlépe na sušších, teplých, lehkých až středně těžkých hlinitopísčitých, dobře propustných půdách, zásobených živinami. Vlhké a zamokřené půdy nesnášejí; přiměřená zvlaha, zejména v letních měsících však příznivě ovlivňuje výnosy. Stromy se vysazují především na svahy obrácené k jihu, popř. k jihovýchodu nebo jihozápadu. Oblasti pěstování jsou vymezeny v podstatě roční izotermou 8 °C a červencovou izotermou 18 °C. Nejvhodnější je nadmořská výška 200–350 m s ročním množstvím srážek 550–600 mm. Se stoupající nadmořskou výškou vzrůstá nebezpečí jarních mrazů (nad 450 m je pěstování již nevhodné). Stejně nevhodné jsou pro pěstování údolní polohy, kde se v jarních měsících vyskytují časté teplotní inverze. Meruňka v době klidu snese souvislý mráz až do –30 °C, nesnáší však zimní a jarní

kolísání teplot. Nejvíce citlivé na mráz jsou mladé plody, které opadávají již při –1 °C. Klimaticky je nejvhodnější rychlý přechod zimy do jara bez velkých teplotních výkyvů. Meruňky plodí již 4–5 rokem a v 20–25 letech začínají odumírat. Stromy trpí často klejotokem a tzv. mrtvicí, kdy předčasně hynou jednotlivé větve nebo celé stromy.

Meruňka se pěstuje hojně v zahrádkách a sadech v teplejších oblastech, především v termofytiku a nižších polohách mezofytika, na skládkách a nádražích ojedinele zplaňuje. Velkoplošné pěstování je soustředěno hlavně na j. Moravu, kde jsou nejrozsáhlejší kultury v celém Československu, v Čechách se pěstuje především v Českém středohoří (mapa: BLÁHA et al. 1966: 229).

Celkové rozšíření: Meruňka pochází ze Střední a v. Asie, nejpravděpodobněji ze s. Číny, kde se pěstovala již 2000 let před n. l. Bylo zde již vyšlechtěno velké množství kultivarů, které se postupně rozšiřovaly přes Írán, Arménii a Malou Asii do oblasti Středozeří, kde byla známa již 800–900 let před n. l. Odtud se pěstování šířilo dále na sever, nejprve se pěstovala v klášterních a zámeckých zahradách a teprve v 19.–20. století se pěstuje obecněji. V současné době jsou zakládány kultury meruňek ve vhodných klimatických oblastech celého světa (např. Austrálie, j. a s. Afrika a zejména Severní Amerika). — Mapy: SOKOLOV Derevjá i kustarniki SSSR 3: 805, 1954.

Význam: Meruňky patří mezi naše nejoblíbenější ovoce. Největší procento sklizně se zpracovává v konzervářském a potravinářském průmyslu (kompoty, zavařeniny apod., méně často se suší). Dokonale vyzrálé až přezrálé meruňky se zpracovávají na destiláty (meruňkovice) nebo likéry. Meruňky obsahují hlavně vitaminy B₁, B₂, C a zejména provitamin A, dále cukry, kyselinu jablčnou a citrónovou a řadu aromatických látek vytvářejících typickou vůni meruňek. Meruňky se pěstují v mnoha kultivarech, v současné době z povolených jsou to např. cv. Maďarská, cv. Pavlot, cv. Rakovského, cv. Sabinovská, cv. Velkopavlovická, cv. Bredská, cv. Karola. V zahrádkách se však pěstuje řada dalších kvalitních kultivarů, které však nejsou z různých důvodů vhodné pro trh a velkovýrobu (např. cv. Ananasová, cv. Nancyská apod.).

Poznámka: V kulturách byli vypěstováni mezirodoví kříženci mezi meruňkou a mandloní, meruňkou a broskvoní a meruňkou a různými druhy rodu *Prunus*. Kříženci s tmavoplodnými druhy rodu *Prunus* jsou uváděni též pod jménem „černá meruňka“. Kříženci se v praxi neuplatňují.

8. *Persica* MILL. — broskvoň

Persica MILLER Gard. Dict., ed. 4, sine p., 1754. — Syn.: *Prunus* L. Sp. 473, 1753 p. p. — *Amygdalus* L. Sp. Pl. 472, 1753 p. p.

Lit.: KOVALEV N. V. et KOSTINA K. F. (1935): A contribution to the study of the genus *Prunus* Focke. Bull. Appl. Bot. Pl. Breed., Leningrad, ser. 8, 4: 1–76. — BLÁHA J., LUŽA J. et KALÁŠEK J. (1966): Broskvoně, meruňky, mandloně. Praha.

– HLADÍK F. et al. (1966): Meruňky, broskve, mandle, ořechy vlašské a lískové. Praha. – HOLUB J. (1977): Botanická klasifikace rodu *Persica* Mill. a význam jednotlivých druhů. Věd. Pr. Ovocn. Vys. Šk. Zeměd. 1977: 301–324. – HOLUB J. (1979): Ekologické skupiny odrůd *Persica vulgaris* a jejich význam. Vys. Šk. Zeměd. Praha, ser. A, 30: 159–173. – ČEJKA G. et al. (1987): Broskyně. Bratislava.

Opadavé keře nebo stromy. Listy se složenou vernací; palisty záhy opadavé. Květy velké, zpravidla růžové až světle červené, jednotlivé nebo po 2 (–3), přisedlé nebo velmi krátce stopkaté, rozkvétající před rašením listů; češule krátce válcovitá; kališních lístků 5, korunních 5 (–7), vz. více; tyčinek 20–32, semeník a dol. část čnělky chlupaté, vz. lysé. Plod dužnatá, šťavnatá, chlupatá vz. lysá peckovice; pecka z boku zploštělá, hrubě brázditá, zpravidla nespodně oddělitelná od dužniny. – Asi 5 druhů rozšířených původně ve Střední Asii, Íránu a Číně, jeden z nich pěstován téměř po celém světě. – Entomogam.

1. *Persica vulgaris* MILL. – broskvoň obecná Tab. 103/3

Persica vulgaris MILLER Gard. Dict., ed. 8, sine p., 1768. – Syn.: *Amygdalus persica* L. Sp. Pl. 472, 1753. – *Prunus persica* (L.) BATSCH Beytr. Entw. Pragm. Gesch. Nat.-Reiche 1: 30, 1801.

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 393. – Extra fines: BAENITZ Herb. Dendrol., no 997.

Keř nebo nízký strom 3–5 (–8) m vys., v kulturách zpravidla s ± kulovitou až kotlíkovitou korunou. Kmen s tmavohnědou, nepravidelně rozpraskanou borkou; mladé větve tenké, lysé, na svrchní straně nejčastěji načervenalé až hnědavé, na spodní zelenavé až žlutavé s četnými lenticelami. Pupeny kuželovité, špičaté, kryté hnědými, jemně brvitými šupinami. Čepel podlouhle kopinatá až úzce vejčitá (5–) 8–15 cm dl. a 2,0–3,5 cm šir., na vrcholu špičatá, na bázi klínovitá až široce klínovitá, na okraji pilovitá až 2 × pilovitá, lysá nebo na rubu při žilkách roztr. chlupatá, sytě až světle zelená, na líci slabě lesklá; řapík 1–2 cm dl., lysý, nejčastěji s 2–3 (–5) kulovitými až ledvinitými žlázkami, vz. zcela chybějícími. Květy (1,8–) 2,0–3,0 (–4,0) cm v průměru, jednotlivé nebo po 2 (–3), velmi krátce stopkaté, rozloženými po celé délce loňských letorostů nebo soustředěnými v jejich hor. polovině; květní stopky krátké, až 0,5 cm dl., chlupaté; češule krátce válcovitá až miskovitá, na vnější straně chlupatá; kališní lístky vejčité, 3–5 cm dl., na vnitřní straně bělavé až oranžové, na vnější červenohnědé až hnědé, chlupaté; korunní lístky okrouhlé až obvejčité, krátce nehetnaté (7–) 10–15 (–20) mm dl. a (6–) 7–12 (–17) mm šir., zpravidla lžicovitě prohnuté, na okrajích často zvlněné, bílé, světle růžové až růžové, po opylení až červené; tyčinek 20–32; semeník a dol. část čnělky chlupaté, vz. lysé. Plody velké, ± kulovité, vejcovité, často mírně zploštělé, u některých kultivarů výrazně zploštělé, (3–) 5–7 (–12) cm vel. s postranní rýhou hlubokou, výraznou nebo až téměř nezatelnou, zelenavě bílé, žluté až zlatově oranžové (na straně vystavené slunci až červené), vz. celé červe-

né až tmavočervené, dužnaté, šťavnaté, chlupaté až plstnatě chlupaté, vzácněji až zcela lysé; dužnina bělavá; žlutavá až oranžová; pecka z boku zploštělá, oválná, vejcovitá, až nesouměrně vejcovitá, na vrcholu špičatá, na bázi zaoblená, na povrchu hluboce nepravidelně rozbrázděná, hnědá, hnědočervená až skořicově červená, od dužniny snadno až velmi obtížně oddělitelná. Semena hladká, sladká, vz. hořká. III–IV. Ff. Autogam., vz. Alogam.

$2n = 16$ (extra fines)

Variabilita: V kultuře velmi proměnlivý druh. Proměnlivost se projevuje nejvýrazněji v odění, barvě a velikosti plodů, v zabarvení a velikosti květů, barvě, konzistenci a chuti dužniny, tvaru pecky apod.

Ekologie a rozšíření v ČR: Broskvoň patří mezi teplomilné stromy s vysokými nároky na světlo; vyžadují lehké, výhřevné a živinami bohaté, hlinité až hlinitopísčité, dobře provzdušněné půdy s vyšším obsahem vápníku; těžké a zamokřené půdy nesnášejí. Broskvoň se pěstuje často v zahrádkách a sadech (dříve hojně i ve vinicích). Nejlépe rostou a přinášejí dobrou úrodu na mírných výslunných svazích kolem 200 m n. m. v nejteplejších oblastech našeho státu. Velkoplošně jsou broskvoň pěstovány především na j. Moravě a v menší míře v Českém středohoří a stř. Čechách. Ojedinele a přechodně zplaňují na skládkách a železničních nádražích. Některé kultivary v době klidu velmi dobře snášejí i velké mrazy, jsou však citlivé na zimní kolísání teplot a hlavně na jarní mrazíky (podobně jako u meruňky mladé plody opadávají již při teplotě $-1\text{ }^{\circ}\text{C}$). Proto není vhodná výsadba na dnech údolí a v nížinách, kde se objevují četné jarní teplotní inverze.

Broskvoň, zejména na nevhodných stanovištích trpí často klejotokem a jsou napadány padlím broskvoňovým a jinými chorobami.

Poznámka: Archeologické doklady broskvoní (j. Morava) pocházejí již z období kolem r. 800. Hojnější a přesnější zprávy o pěstování jsou od 16. století, kdy se začala pěstovat zejména v klášterních a zámeckých zahradách. Větší rozvoj

pěstování nastal však koncem 19. století a optimum můžeme pozorovat v současné době.

Celkové rozšíření: Broskvoň je pravděpodobně původní v Číně. První zmínky o pěstování jsou známy již ze 3. tisíciletí před n. l. Z Číny se pěstování rozšířilo dále na západ do Íránu a Malé Asie, odkud ji přivezl snad Alexandr Veliký do Řecka. Pěstováním se broskvoň rozšířila po celém Středozeří a sousedních oblastech. V současné době jsou broskvoňové sady zakládány na klimaticky příhodných místech po celém světě. Mezi největší producenty patří např. USA (Kalifornie), Itálie, Argentina, Austrálie. — Mapy: SOKOLOV Derevja i kustarniki SSSR 3: 721, 1954.

Význam: Plody broskvoní (broskve) patří mezi velmi oblíbené ovoce. Značná část sklizně je zpracována konzervářským průmyslem (kompoty, džusy apod.), vzácněji se suší. V praxi jsou broskvoňe rozlišovány do 4 skupin: tzv. pravé broskvoňe (s plody chlupatými až plstnatými a peckou snadno nebo ± snadno oddělitelnou od dužniny), tzv. tvrdky (s plody plstnatými a peckou od dužniny obtížně oddělitelnou), tzv. nektarinky (s plody lysými s peckou od dužniny snadno oddělitelnou) a tzv. brugnonky (s plody lysými a peckou od dužniny těžko oddělitelnou). V ČSFR se pěstují nejčastěji pravé broskvoňe, ojedinele nektarinky a tvrdky; velmi vzácně brugnonky (zpra-

vidla jen jako studijní materiál). Nektarinky jsou někdy oddělovány do samostatného poddruhu, subsp. *laevis* (DC.) JANCHEN; kromě uvedených znaků se ještě nektarinky vyznačují např. málo vyniklou podélnou rýhou a velmi šťavnatou dužninou. I když jsou chuťově velmi dobré, dovážejí se jen velmi zřídka, protože se snadno otláčují a podléhají rychle zkáze. Ve světě bylo vypěstováno velmi mnoho kultivarů, často s pozoruhodnými tvary plodů (např. silně zploštělé, tzv. ploché broskve) a rozmanitými chuťovými vlastnostmi. Jako zajímavosti byli získáni kříženci s mandloní, meruňkou a s některými druhy rodu *Prunus* s. l.

U nás se pěstuje broskvoň v mnoha kultivarech, např. cv. Elberta, cv. Fairhaven, cv. Halehaven, cv. May Flower, cv. Redhaven, cv. Sunhaven, cv. Amsdenova, cv. Gracia, cv. Lednická žlutá, cv. Moravia a mnoho dalších. Tržní produkce se zaměřuje hlavně na žlutomasé kultivary s jemnou vláknitou dužninou a peckou snadno odlučitelnou od dužniny. Zralé plody obsahují především cukry, kyselinu citrónovou a jablečnou a mnoho dalších látek. Z vitaminů jsou to B₁, B₂, C a hlavně provitamin A. Plody se žlutou dužninou jsou zpravidla na vitaminy nejbohatší.

87. *Malaceae* SMALL — jabloňovité*)

Lit.: DECAISNE M. J. (1874): Mémoire sur la famille des Pomacées. *Nouv. Arch. Mus. Hist. Natur. Paris* 10: 113–192. — KOEHNE E. (1890): Die Gattungen der Pomaceen. Berlin. — FOLGNER V. (1897): Beiträge zur Systematik und pflanzengeographischen Verbreitung der Pomaceen. *Österr. Bot. Z.* 47: 117–125, 153–178, 199–206 et 296–300. — SCHNEIDER C. K. (1906): Illustriertes Handbuch der Laubholzkunde. Vol. 1. Jena. — SAX K. (1931): The origin and relationships of the Pomoideae. *J. Arnold Arbor.* 12: 3–22. — SAX K. (1932): Chromosome relationships in the Pomoideae. *J. Arnold Arbor.* 13: 363–367. — KOVANDA M. (1965): On the generic concepts in the Maloideae. *Preslia* 37: 27–34. — GLADKOVA V. N. (1972): O proischoždeniji podsemejstva Maloideae. *Bot. Ž.* 57: 42–49. — CHALLICE J. S. (1973): Phenolic compounds of the subfamily Pomoideae: a chemotaxonomic survey. *Phytochemistry* 12: 1095–1101. — CHALLICE J. (1974): Rosaceae chemotaxonomy and the origins of the Pomoideae. *J. Linn. Soc.-Bot.* 69: 239–259. — CHALLICE J. (1981): Chemotaxonomic in the family Rosaceae and the evolutionary origins of the subfamily Maloideae. *Preslia* 53: 289–305.

Opadavé, vz. vždyzelené dřeviny. Listy střídavé, řapíkaté, většinou jednoduché (celokrajné, pilovité, zubaté až laločnaté), zřídka lichozpeřené, s opadavými, vz. vytrvalými palisty. Květy pravidelné, oboupohlavné, výjimečně i prašníkové, volnolupenné, v obalných částech 5četné, v květenstvích různého typu, výjimečně jednotlivé. Češule nálevkovitá, zvonkovitá, kuželovitá nebo miskovitá; tyčinek (15–) 20 (–50); gyneceum (1–) 2–5četné, čnělky terminální, vz. subterminální, volné nebo různě vysoko srostlé; semeník polospodní až spodní, v každém pouzdru (odpovídajícímu 1 plodolistu) zpravidla po 2, vz. po 1 nebo až po 20 vajíčkách; vajíčka obrácená, dvouobalná, placentace nákoutní. Plod malvice tvořená blanitým exokarpem, dužnatým mezokarpem (vznikajícím zdužnatěním češule) a blanitým, kožovitým, chrupavčitém nebo peckovitým endokarpem — jádřincem (odpovídá semeníkovým pouzdrům). — Asi 25 rodů (400 druhů) v mírném pásu s. polokoule, výjimečně v jihoamerických Andách a v tropické Asii.

Poznámka: V zástupcích čeledi se obecně vyskytují kyanogenní glykosidy (prunasin, amygdalin aj.), běžná je též akumulace cukerného alkoholu (sorbitol). V řadě zástupců byly nalezeny fenolické glykosidy; u více rodů jsou idioblasty s kondenzovanými tříslovinami (flobafeny).

*) Charakteristiku čeledi a klíč k určení rodů zpracoval M. Kovanda

Tab. 103: 1 *Padus serrulata*. – 2 *Armeniaca vulgaris*, 2a – pecka. – 3 *Persica vulgaris*, 3a – pecka.

458 *Amygdalus* / *Armeniaca*

